

Krzysztof Opolski*
Agata Gemzik-Salwach**

**PERSPEKTYWY FINANSOWE
I WIARYGODNOŚĆ KREDYTOWA
GOSPODARSTW DOMOWYCH
W KONTEKŚCIE PROGRAMU „RODZINA 500+”
(Propozycja metody kalkulacji finansowej
na przykładzie województwa podkarpackiego)**

WSTĘP

Zaciąganie zobowiązań przez gospodarstwa domowe w znacznym stopniu determinuje poziom i rodzaj konsumpcji rodzin¹. Zjawisko to ma swoje zalety i wady. Z jednej strony, dostęp do kredytów i pożyczek pozwala gospodarstwom domowym na przewycięzanie trudności wynikających z wahań wielkości bieżących dochodów i szybszy zakup dóbr, których nabycie w innych warunkach wiązałoby się z koniecznością oszczędzania przez dłuższy czas znacznych środków, np. mieszkania czy samochodu, ale i takich, które wymagają mniejszych nakładów finansowych, np.

---

* Prof. dr hab. Krzysztof Opolski jest profesorem zwyczajnym ekonomii, kierownikiem Katedry Bankowości, Finansów i Rachunkowości i Zaocznego Studium Doktorskiego na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

** Dr Agata Gemzik-Salwach jest adiunktem w Katedrze Finansów w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie.

¹ G. Rytelewska, E. Huszczonek, *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, „Materiały i Studia” 2004, Zeszyt nr 172.

sprzęt AGD lub wypoczynek². W ten sposób dostęp do pieniądza oferowanego przez instytucje finansowe przekłada się na jakość życia gospodarstw domowych, wspiera wzrost dobrobytu społecznego, a także stymuluje wzrost gospodarczy³. Z drugiej jednak strony należy pamiętać o tym, że liczba zaciąganych przez gospodarstwa domowe zobowiązań musi iść w parze z wielkością osiąganych przez nie dochodów, bowiem znaczny wzrost zadłużenia gospodarstw domowych może oznaczać ich nadmierne obciążenie kosztami obsługi długów. Konsumpcjonizm realizowany poprzez zaciąganie kredytów i pożyczek może prowadzić do nadmiernego zadłużenia i utraty zdolności gospodarstw domowych do regulowania swoich zobowiązań. Na ogół proponuje się wtedy zadłużonym gospodarstwom znaczące ograniczenie konsumpcji albo sprzedaż posiadanych aktywów celem spłaty długu, a gdy te kroki okazują się niewystarczające, przeprowadza się tzw. restrukturyzację zadłużenia⁴ lub dąży do ogłoszenia upadłości konsumenckiej⁵.

Kluczem do określenia dopuszczalnego poziomu zadłużenia jest właściwa ocena zdolności kredytowej, rozumianej jako możliwość terminowego regulowania przez kredytobiorcę zobowiązań wobec banku wynikających z zaciągniętego kredytu. Zdolność kredytowa jest determinowana w głównej mierze przez wielkość dochodów gospodarstwa domowego, ale również i przez posiadane przez gospodarstwo domowe aktywa, liczbę osób w gospodarstwie domowym, ich status na rynku pracy, itp. Najważniejszym z tych czynników jest poziom osiąganych dochodów, a ograniczenia dochodowe i brak dostępu do kredytów na rynku bankowym oznacza wykluczenie finansowe⁶.

Wprowadzany rządowy program „Rodzina 500+” zakłada dodatkowe świadczenia dla rodzin, które posiadają dwoje i więcej dzieci przed 18 rokiem życia, oraz dla niezamożnych rodzin z jednym dzieckiem. Poprawi on znacząco sytuację w rodzinach o niskich dochodach i prawdopodobnie przełoży się w nich na wzrost wydatków konsumpcyjnych. Wzrost wielkości dochodów może również istotnie wpłynąć na wzrost zdolności kredytowej tych gospodarstw domowych pod warunkiem, że

² P. Białowolski, *Zadłużenie polskich gospodarstw domowych – zagrożenie czy szansa?*, Ekspertyza EAPN Polska, www.eapn.org.pl/expert/ (dostęp: 27.04.2016), s. 2.

³ W. Szpringer, *Spółeczna odpowiedzialność banków. Między ochroną konsumenta a osłoną społeczną*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009.

⁴ Restrukturyzacja zadłużenia sprowadza się na ogół do wydłużenia okresu spłaty kredytu, a tym samym rozłożenia zaległej kwoty na więcej lat i zmniejszenie obciążenia miesięcznego.

⁵ Ł. Gębski, *Nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych – problem finansowo-prawny czy społeczny?*, „Gospodarka Narodowa” 2013, 4(260), s. 84.

⁶ Rodzaje wykluczenia finansowego i ich przyczyny zostały omówione m.in. w pracach: S. Carbo, E. Gardener, P. Molyneux, *Financial Exclusion*, Palgrave Macmillan, London 2005; European Commission, *Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion*, EC Report VC/2006/0183, Brussels 2008; N. Fonderville, E. Özdemir, T. Ward, *Financial Exclusion in the EU. New Evidence from the EU-SILC Special Module*, European Commission, Research Note 3, Brussels 2010; L. Mitton, *Financial inclusion in the UK: Review of Policy and Practice*, University of Kent, Kent 2008; World Bank, *Banking the Poor*, Washington 2009.

banki zdecydują się na uwzględnienie tych dodatkowych świadczeń w swoich kalkulacjach.

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie wpływu programu „Rodzina 500+” na wzrost wielkości dochodów, zdolności kredytowej i strukturę zadłużenia gospodarstw domowych na terenach słabo rozwiniętych gospodarczo. Postawiono tu hipotezę badawczą mówiącą o tym, że wzrost wielkości dochodów, który nastąpi wskutek wprowadzenia programu „Rodzina 500+”, spowoduje wzrost zdolności kredytowej oraz pobudzi popyt na kredyty konsumpcyjne w uboższych regionach kraju. Jako przykład takiego regionu wybrano do analizy województwo podkarpackie, kierując się przy tym rankingiem opublikowanym przez Eurostat⁷, zgodnie z którym Podkarpackie można zaliczyć do jednego z 20 najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej.

W analizie wykorzystano dane statystyczne dotyczące poziomu dochodów, wydatków oraz zadłużenia gospodarstw domowych dla województwa podkarpackiego oraz dla całego kraju. Ze względu na brak dostępnych danych szczegółowych, badania w dużym stopniu zostały przeprowadzone na danych uśrednionych, co nieco zaburza dokładność pomiaru. Niemniej jednak niniejsze opracowanie zawiera propozycję sposobu kalkulacji wpływu programu „Rodzina 500+” na wzrost zdolności kredytowej, która może zostać zaadaptowana przez banki, pod warunkiem stworzenia przez nie odpowiedniej bazy danych. Artykuł ma charakter polemiczno-dyskusyjny, a zamysłem autorów jest stworzenie pola do dyskusji nad tymi niezwykle ważnymi przemianami zachodzącymi na rynku finansowym.

1. CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE KONSUMPCJĘ I ZADŁUŻENIE GOSPODARSTW DOMOWYCH

Celem konsumpcji jest zaspokajanie potrzeb ludzkich i jest ona determinowana przez wiele czynników, z których każdy wnosi wkład w wyjaśnianie zmienności zachowań gospodarstw domowych. Wszystkie czynniki określające wielkość konsumpcji gospodarstw domowych wpływają równocześnie na ich poziom zadłużenia i oszczędności, bowiem w sytuacji, w której poziom dochodów gospodarstw domowych nie pozwala na zrealizowanie ich aspiracji konsumpcyjnych, gospodarstwa domowe często zadłużają się. W literaturze przedmiotu kredyty konsumenckie są nawet traktowane czasami jako ujemne oszczędności, a funkcja oszczędności jest zawsze ściśle powiązana z funkcją konsumpcji⁸.

---

⁷ Eurostat, *2014 GDP per capita in 276 EU regions*, 2016, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7192292/1-26022016-AP-EN.pdf/602b34e8-abba-439e-b555-4c3cb1dbbe6e> (dostęp: 6.05.2016).

⁸ A. O’Sullivan, S.M. Sheffrin, S.J. Perez, *Macroeconomics. Principles, Applications, and Tools*, Prentice Hall, 2012, s. 192–195.

Czynniki kształtujące konsumpcję, oszczędności oraz zadłużenia gospodarstw domowych można podzielić na cztery grupy: ekonomiczne, społeczno-demograficzno-edukacyjne, psychospołeczne i czynniki instytucjonalno-prawne⁹. Do czynników ekonomicznych zalicza się głównie wielkość osiąganych dochodów i ponoszonych wydatków, wyposażenie w dobra trwałe, sytuację mieszkaniową, itp.¹⁰ Czynniki społeczno-demograficzno-edukacyjne to liczba osób w gospodarstwie domowym, ich wiek, płeć, miejsce zamieszkania, zawód i wykształcenie, a także kultura, grupy odniesienia, liderzy opinii, fazy cyklu życia rodziny i budżet czasu, osobowość, postawy, opinie, dostrzeganie ryzyka, motywacje i innowacyjność¹¹. Wśród czynników instytucjonalno-prawnych należy zwrócić uwagę na: politykę gospodarczą państwa, ceny i dostępność kredytów i pożyczek, regulacje prawne, działania państwa w zakresie rozwoju, np. mieszkalnictwa, refundowanie części kredytów mieszkaniowych, itp.¹²

Postęp technologiczny może również przyczyniać się do wzrostu motywacji do zakupów i konsumpcji. Nowoczesne dobra powstałe w wyniku nowych technologii podnoszą poziom życia, ale równocześnie powodują presję na ich posiadanie¹³. W sytuacji, w której oszczędności gospodarstw domowych nie wystarczają na pokrycie wydatków na te dobra, gospodarstwa domowe mogą chcieć realizować dodatkową konsumpcję poprzez zaciągnięcie długów.

Sposób postrzegania zależności kształtujących konsumpcję i zadłużanie zmieniły teorie odnoszące się do przyszłych strumieni dochodów: teoria cyklu życia Modiglianiego i Brumberga¹⁴ oraz Modiglianiego i Ando¹⁵, a także teoria docho-

⁹ B. Świecka, M. Koziński, *Rola perspektywy czasowej w zadłużeniu gospodarstw domowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu” 2014, 34(823), s. 217–230.

¹⁰ M. Piekut, *Zróźnicowanie konsumpcji w biednych i bogatych gospodarstwach domowych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2009, 73, s. 105–106.

¹¹ I. Ajzen, *The theory of planned behaviour*, [w:] P.A.M. Lange, A.W. Kruglanski, E.T. Higgins (red.), *Handbook of theories of social psychology*, Sage, London 2012; L. Festinger, *A theory of social comparison processes*, „Human Relations” 1954, 7(2); L. Garbarski, *Zachowania nabywców*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001; E. Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Doubleday, New York 1956; M. Koziński, *Psychospołeczne czynniki zadłużania się*, „Opuscula Sociologica” 2012, 2; S. Lea, P. Webley, R.M. Levine, *The economic psychology of consumer debt*, „Journal of Economic Psychology” 1993, 14 (1); D.G. Myers, J.M. Twenge, *Social psychology*, McGraw-Hill, New York 2013.

¹² B. Świecka, M. Koziński, *Rola perspektywy...*, *op. cit.*, s. 226.

¹³ D. Fatuła, *Oszczędności gospodarstw domowych w świetle teorii wyboru i użyteczności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2000, 543, s. 82.

¹⁴ F. Modigliani, R. Brumberg, *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data*, [w:] K.K. Kurihara (red.), *Post-Keynesian Economics*, New Brunswick, N.J. Rutgers University Press, 1954.

¹⁵ A. Ando, F. Modigliani, *The „Life Cycle” Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests*, „American Economic Review” 1963, 1(53).

du permanentnego Friedmana¹⁶. Zgodnie z teorią cyklu życia poziom konsumpcji, zadłużenia oraz oszczędności gospodarstw domowych odzwierciedla fazę jego cyklu życia. Gospodarstwa domowe tworzą plany konsumpcji zależne od wielkości przewidywanych zdyskontowanych wartości dochodów osiąganych w ciągu całego okresu ich istnienia (ewentualnie powiększonych o początkowy zasób majątku lub spadek) oraz od wartości bieżącej posiadanych przez gospodarstwa domowe aktywów¹⁷. Z kolei w teorii zaproponowanej przez Friedmana gospodarstwa domowe starają się przewidzieć wysokość swoich dochodów w ciągu całego życia, a wielkość ich bieżącej konsumpcji zależy od dochodu permanentnego, czyli średniego dochodu, jakie osiąga gospodarstwo domowe w długim okresie. Gospodarstwa domowe tworzą długofalowe plany konsumpcyjne i jeśli planowane wydatki konsumpcyjne w danym okresie przekraczają możliwości finansowania, to są one realizowane poprzez zadłużanie się¹⁸. Podsumowując, w teoriach konsumpcji ukierunkowanych na przyszłość perspektywy wzrostu wielkości dochodu mogą ułatwić podjęcie decyzji o zadłużeniu się w horyzoncie czasu odpowiadającym okresowi zwiększonych dochodów.

W kontekście rozważań determinantów konsumpcji oraz celów zadłużania się gospodarstw domowych ulokowanych na terenach słabo rozwiniętych, istotne jest zwrócenie uwagi na związek pomiędzy wysokością posiadanych dochodów a rodzajem dóbr i usług, na zakup których zostają one przeznaczone. Pomimo że modelowanie konsumpcji gospodarstw domowych jest tematem stosunkowo dobrze rozpoznanym w literaturze przedmiotu¹⁹, to w stosowanych funkcjach cały czas brakuje zwrócenia uwagi na poziom zadłużenia i odmienne kształtowanie się zachowań biednych i bogatych gospodarstw domowych.

Według wielu badań największą siłę oddziaływania na poziom konsumpcji mają czynniki ekonomiczne²⁰. Wraz ze wzrostem wielkości dochodu wzrasta liczba i różnorodność konsumowanych dóbr, jednak struktura wydatków jest zupełnie inna w biednych i bogatych gospodarstwach domowych. Biedne gospodarstwa domowe w pierwszej kolejności zaspokajają najbardziej pilne potrzeby i przeznaczają dochody głównie na dobra podstawowe, jak: żywność, odzież, najpotrzebniejszy sprzęt AGD, itp., podczas gdy bogate gospodarstwa domowe poszukują dóbr luksusowych,

¹⁶ M. Friedman, *A Theory of the Consumption Function*, Princeton University Press, Princeton, 1957.

¹⁷ R.E. Hall, J.B. Taylor, *Makroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 260–272; G. Wałęga, *Determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w świetle wybranych teorii konsumpcji*, [w:] Z. Dach (red.), *Otoczenie ekonomiczne a zachowania podmiotów rynkowych*, PTE, Kraków 2010, s. 115–122.

¹⁸ D. Romer, *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 339–354.

¹⁹ Cz. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C. H. Beck, Warszawa 2010; T. Zalega, *Konsumpcja. Determinanty, teorie i modele*, PWE, Warszawa 2012.

²⁰ G.S. Becker, *A theory of the allocation of time*, „Economic Journal” 1965, 75(229).

a dodatkowy wzrost wielkości dochodów pociąga za sobą wydatki również na cele edukacyjne, kulturalne, turystyczne, a także wzrost oszczędności²¹.

Jest to zgodne z prawem Engla, które mówi, że w miarę wzrostu wielkości dochodów gospodarstw domowych w społeczeństwach średniozamożnych wydatki na dobra pierwszej potrzeby (głównie żywność) rosną, ale ich udział w wydatkach ogółem się zmniejsza. W gorzej usytuowanych gospodarstwach domowych wzrostowi dochodu towarzyszy wzrost wydatków na dobra pierwszej potrzeby i zaspokajanie podstawowych potrzeb, a w bogatych gospodarstwach – wobec wysokiego stopnia zaspokojenia ich potrzeb – cały przyrost dochodu wydawany jest na inne dobra lub usługi, albo też przeznaczany na oszczędności, co oznacza, że w miarę wzrostu dochodu maleje udział wydatków na artykuły pierwszej potrzeby²².

Wzrost poziomu wielkości dochodów przekłada się na wzrost zdolności kredytowej gospodarstw domowych, a to z kolei oznacza zaciąganie przez gospodarstwa domowe pożyczek i kredytów konsumpcyjnych. Ich przeznaczenie powinno być zgodne z sposobami wydawania środków finansowych wynikającymi z przytoczonego już prawa Engela, tzn. w biedniejszych gospodarstwach domowych będzie to skutkowało zwiększeniem liczby zaciąganych kredytów i pożyczek przeznaczonych na bieżące wydatki, spłatę wcześniejszych zobowiązań, dobra trwałego użytku, remont mieszkania, a w bogatszych np. na zakup mieszkania, kształcenie, zabezpieczenie przyszłości, itp.

2. ZMIANY WIELKOŚCI DOCHODÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Program „Rodzina 500+” znacząco wpłynie na zmianę wielkości dochodów w gospodarstwach domowych, które posiadają dzieci na utrzymaniu. W ramach tego programu wypłacane są świadczenia rodzicom lub opiekunom dwojga i więcej dzieci oraz, przy spełnieniu odpowiedniego kryterium dochodowego, rodzicom i opiekunom jednego dziecka. Rodzina otrzyma pomoc w wysokości 500 zł na każde drugie i kolejne dziecko aż do momentu ukończenia przez potomstwo 18 roku życia. Jeśli dochód osiągany przez rodzinę jest niższy niż 800 zł na osobę, to rodzina

²¹ L. Rudnicki, *Zachowania rynkowe nabywców. Mechanizmy i uwarunkowania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.

²² H.R. Varian, *Mikroekonomia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997, s. 128–129. Prawem, które można uznać za komplementarne do prawa Engela, jest I prawo Gossena. Zgodnie z nim w miarę wzrostu konsumpcji danego dobra maleje użyteczność krańcowa każdej kolejnej nabywanej jednostki (D. Begg, S. Fischer i R. Dornbusch, *Ekonomia. Mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2005, s. 168–169). Oznacza to, że gospodarstwa domowe, w których występują największe braki dóbr podstawowych, będą odczuwać jednocześnie największą satysfakcję z ich zakupu, a w bogatych gospodarstwach domowych możliwość pozyskania kolejnej jednostki już posiadanego dobra przynosi mniejsze zadowolenie.

otrzymuje świadczenie również i na pierwsze dziecko. To kryterium dotyczy także rodzin, które mają tylko jedno dziecko.

Zgodnie z szacunkami Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej taką pomoc ma otrzymać około 2,7 mln rodzin w Polsce, w tym 1,6 mln rodzin z dwójką dzieci, 267 tys. z trójką i 60 tys. z czwórką i większą liczbą dzieci. Portal mojapolis.pl przeprowadził kalkulację wysokości świadczeń, które mają trafić do poszczególnych województw. Do wyliczeń wykorzystano dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego o odsetku rodzin z 1, 2, 3 i większą liczbą dzieci oraz założenie, przyjęte w uzasadnieniu do ustawy o objęciu świadczeniem 30% pierwszych dzieci. Z prezentowanych badań wynika, że w województwie podkarpackim, wybranym jako przykład analizy, świadczenie otrzyma 32,3% rodzin. Oznacza to, że do województwa wpłynie dodatkowa kwota w wysokości 1 017 mln zł²³. Badania te nie mówią nic jednak na temat wzrostu zdolności kredytowej spowodowanej takim wzrostem wielkości dochodów.

Jest wysoce prawdopodobne, że wzrost wielkości dochodów w rodzinach z niskim uposażeniem przełoży się na wzrost konsumpcji. Województwo podkarpackie jest przykładem regionu ubogiego, należącego do najbiedniejszych terenów Polski i Unii Europejskiej²⁴. Gospodarstwom domowym ulokowanym na terenie tego województwa brakuje wielu podstawowych dóbr, a poziom konsumpcji jest tu niższy niż w innych regionach kraju²⁵. W tej sytuacji gospodarstwa domowe cechuje wysoka skłonność do poprawy swojego poziomu życia i realizacji aspiracji dotyczących konsumpcji. W myśl prawa Engla można zatem oczekiwać, że dodatkowy dochód gospodarstw domowych z tego regionu zostanie przede wszystkim przeznaczony na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych i poprawę sytuacji bytowej. Pojawienie się dodatkowego dochodu będzie więc skutkowało większym wzrostem konsumpcji. Wzrost poziomu dochodu oznacza również zwiększenie możliwości zaciągania kredytów. Można więc przyjąć założenie, że pieniądze otrzymane w ramach programu „Rodzina 500+” pobudzą popyt na konsumpcję i spowodują wzrost liczby udzielanych kredytów konsumpcyjnych.

Świadczenia wypłacane w ramach tego programu nie będą wliczane do dochodu rodziny. Oznacza to, że gospodarstwa domowe, które korzystają z innych form pomocy, np. socjalnej, będą mogły je zachować. Na ogół tego typu wsparcie nie jest też uwzględniane przez banki przy kalkulacji zdolności kredytowej ich klientów. W tym jednak przypadku sytuacja jest wyjątkowa, gdyż proponowane świadczenie ma względnie stały charakter i może oznaczać nawet dodatkowe miesięczne

---

²³ Moja Polis, <https://www.mojapolis.pl/pointers/map/1919/> (dostęp: 27.04.2016).

²⁴ Eurostat, *2014 GDP...*, *op. cit.*

²⁵ GUS, *Gospodarstwa domowe wyposażone w niektóre przedmioty trwałego użytkowania*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-879/warunki-zycia-2013-1162> (dostęp: 11.05.2016).

wpływy przez 18 lat. Obecnie banki jeszcze nie zdecydowały, czy będą uwzględniać wsparcie wynikające z programu „Rodzina 500+”, ale niniejsza kalkulacja została sporządzona przy założeniu, że tak właśnie się stanie.

Przy założeniu, że do województwa podkarpackiego w ramach nowego programu wpłynie suma 1 017 mln zł, można oczekiwać, że o taką samą wartość wzrośnie zdolność kredytowa gospodarstw domowych z tego województwa. Kwota ta zostanie jednak rozdzielona nierówno pomiędzy poszczególne rodziny, w zależności od liczby posiadanych dzieci. Zmiany wielkości dochodu dla poszczególnych konfiguracji przedstawiają tabele 1 i 2, wyliczenia przeprowadzone zostały przy wykorzystaniu dwóch kategorii: wielkości przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w województwie podkarpackim z 2014 r.²⁶ oraz przeciętnej wielkości dochodu netto gospodarstw domowych w województwie podkarpackim z marca/maja 2015 r.²⁷

W praktyce bankowej sposób oceny zdolności kredytowej jest indywidualnie ustalany przez poszczególne banki. Niektóre z nich biorą pod uwagę od razu poziom dochodu netto, a inne rozpoczynają kalkulację od poziomu dochodu brutto, odpowiednio korygując potem te wielkości. Z tych też względów autorzy przy pokazywaniu wpływu programu „Rodzina 500+” na wzrost wielkości dochodów i zdolności kredytowej zdecydowali się na odnoszenie się do tych dwóch kategorii.

Tabela 1. Zmiany wielkości dochodów gospodarstw domowych pod wpływem programu „Rodzina 500+” (wg średniego poziomu wynagrodzeń brutto w województwie podkarpackim, w zł)

Model rodziny	2+2	2+3	2+4	1+2
Wynagrodzenia w rodzinie bez 500+	6532	6532	6532	3266
Program 500+	500	1000	2000	1000
Wynagrodzenia w rodzinie z 500+	7032	7532	8532	4266
Wynagrodzenia na osobę bez 500+	1633	1306	1089	1089
Wynagrodzenia na osobę z 500+	1758	1506	1422	1422
Wzrost średniego wynagrodzenia w rodzinie (w %)	8	15	31	31

Źródło: obliczenia własne na podstawie: GUS, *Przeciętne miesięczne...*, *op. cit.* (dostęp: 14.05.2016).

Z analizy przedstawionych przykładów wynika, że pozyskane wsparcie finansowe będzie najbardziej odczuwalne dla rodzin z czwórką dzieci, a przy kalkulacji z wykorzystaniem poziomu wynagrodzeń brutto – również dla osób samotnie

²⁶ GUS, *Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-879/praca-dochody-ludnosci-2013-1526> (dostęp: 14.05.2016).

²⁷ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2015.

wychowujących potomstwo, czyli tam, gdzie wielkość dochodu na osobę w gospodarstwie domowym jest najmniejsza. Budżety takich rodzin, skonstruowane na podstawie średniego wynagrodzenia rodziców, wzrosną przeciętnie o 31%, budżety rodzin z trójką dzieci – o 15%, a z dwójką – o 8%. W tabeli 2 przedstawione zostały natomiast dane pokazujące również zmiany dochodów gospodarstw domowych, ale tym razem do wyliczenia wielkości budżetów domowych wykorzystano średnią wielkość dochodów netto.

Tabela 2. Zmiany wielkości dochodów gospodarstw domowych pod wpływem programu „Rodzina 500+” (wg średniej wielkości dochodu netto gospodarstw domowych w województwie podkarpackim, w zł)

Model rodziny	2+2	2+3	2+4	1+2
Dochód netto bez 500+	3 294	3 294	3 294	3 294
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000
Dochód netto z 500+	3 794	4 294	5 294	4 294
Dochód netto na osobę bez 500+	824	659	549	1 098
Dochód netto na osobę z 500+	949	859	882	1 431
Wzrost średniej wielkości dochodu netto(w %)	15	30	61	30

Źródło: obliczenia własne na podstawie: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 38.

Wzrost wielkości dochodów rodziny odniesiony do poziomu jej dochodów netto jest z oczywistych względów dużo wyższy niż wtedy, kiedy za kategorię odniesienia przyjmuje się wynagrodzenie brutto. W przypadku dochodów netto przy wyliczaniu skali ich zmian należy posłużyć się dużo mniejszą podstawą odniesienia i każdy dodatkowy wzrost wielkości dochodu jest w tej sytuacji bardziej widoczny. Przyjęcie średniego dochodu netto na rodzinę w kalkulacji oznacza, że wszystkim gospodarstwom domowym zostaje przypisana jednakowa wartość dochodu, niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z dwójkiem pracujących rodziców, czy osobą samotnie wychowującą dzieci. Jest to oczywiste przekłamanie i wada takiego rozwiązania, w związku z tym wyniki takie w odniesieniu do osób samotnych mających dzieci na utrzymaniu należy traktować z ostrożnością.

Budżety gospodarstw domowych, konstruowane na podstawie średniej wielkości dochodów netto, wzrosną aż o 61% w rodzinach wychowujących czwórkę dzieci. Dochody rozporządalne rodzin z trójką dzieci zwiększą się o 30%, a z dwójką o 15%. Można zatem sformułować wniosek, że program najbardziej przysłuży się rodzinom wielodzietnym i w najtrudniejszej sytuacji materialnej. Urodzenie czwartego dziecka w rodzinie na tyle obniża jej dochód, że rodzina dostanie również środki na pierwsze

dziecko, czyli w sumie 2000 zł. Spostrzeżenia te są zgodne z wynikami symulacji przeprowadzonych w odniesieniu do całego kraju przez Miazgę, Teisseyre i Wnuka²⁸.

Posługiwanie się wartościami średnimi niewiele mówi tym, jak zmienia się wielkość dochodu w zależności jego wcześniej osiąganego poziomu. W celu oszacowania tych relacji lepiej jest posługiwać się kategoriami odnoszącymi się przynajmniej do określonych przedziałów wielkości. Dane dotyczące wielkości zatrudnienia według wysokości wynagrodzenia w województwie podkarpackim za październik 2014 r. zostały przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3. Zatrudnienie w województwie podkarpackim według wysokości wynagrodzenia brutto za październik 2014 r.

Wynagrodzenie (w zł)	Zatrudnienie (w tys. osób)
1. Poniżej 1500,00	42,2
2. 1500,01–1947,86	55,5
3. 1 947,87–2 610,13	83,0
4. 2 610,14–2 921,79	35,5
5. 2 921,80–3 895,72	79,1
6. 3 895,73–4 869,65	47,6
7. 4 869,66–5 843,58	19,3
8. 5 843,59–6 817,51	8,9
9. 6 817,52–7 791,44	4,9
10. 7 791,45–8 765,37	3,0
11. 8 765,38–9 739,30	2,1
12. 9 739,31–10 713,23	1,0
13. 10 713,24–11 687,16	0,9
14. 11 687,17–20 000,00	2,9
15. Powyżej 20 000,01	0,8

Źródło: GUS, *Zatrudnieni według wysokości wynagrodzenia brutto za październik 2014 r.*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-województwie/województwo-879/praca-dochody-ludnosci-2013-1526> (dostęp: 13.05.2016).

Według zebranych danych przeprowadzono symulację analogiczną do tej, której wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 1, tylko teraz zamiast wielkością średniego wynagrodzenia posłużono danymi pochodzącymi z konkretnych przedziałów. Jako wysokość najniższego wynagrodzenia przyjęto minimalne wynagrodzenie osób roz-

²⁸ A. Miazga, P. Teisseyre, M. Wnuk, *Jak zadziała program „Rodzina 500 Plus”? Sprawdzamy, kto, gdzie i ile zyska*, 2016, <https://www.mojapolis.pl/articles/art/500plus/> (dostęp: 27.04.2016).

poczynających pracę w pierwszym roku, które jest równe 80% płacy minimalnej i wynosi 1480 zł. Z kolei przy ustalaniu wysokości najwyższego wynagrodzenia odwołano się do maksymalnego wynagrodzenia dla menedżerów spółek państwowych, które jest równe sześciokrotności przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw i wynosi około 25 000 zł. Przy obliczeniach przyjęto upraszczające założenie mówiące o tym, że wynagrodzenie obojga rodziców klasyfikuje się do tego samego przedziału. Sytuacja taka nie zawsze będzie miała potwierdzenie w rzeczywistości, niemniej jednak tak przeprowadzona symulacja pozwala na rozpatrzenie wzrostu wielkości dochodów z punktu widzenia znacznie szerszego spektrum przypadków niż było to przedstawione w przypadku tabeli 1. Rezultaty tych wyliczeń przedstawia tabela 4.

Analiza dokładniejszych danych potwierdza, sformułowany już wcześniej, wniosek, że program wspiera głównie rodziny najbiedniejsze. Budżety rodzin o najniższych dochodach wzrosną znacząco, bo aż o 67% w rodzinach z czwórką dzieci lub tam, gdzie samotny rodzic wychowuje dwójkę dzieci. Wielkość dochodów najbiedniejszych rodzin z trójką dzieci zwiększa się o 37%, a z dwójką o 17%. W rodzinach najbiedniejszych świadczenia z programu z pewnością znacząco podniosą poziom wydatków konsumpcyjnych. Budżety rodzin najbogatszych poprawia się jedynie o 1–4%, co prawdopodobnie nie zostanie w żaden istotny sposób zauważone. Warto przy tym zaznaczyć, że w rodzinach wielodzietnych, nawet przy względnie wysokim poziomie wynagrodzeń rodziców, wypłacane świadczenie stanowią duży zastrzyk gotówki.

W województwie podkarpackim najwięcej, bo około 83 tys. osób, otrzymuje wynagrodzenie w wysokości od 1947,87 zł do 2610,13 zł. Wielkości dochodów osób, które wychowują czwórkę dzieci lub są samotnymi rodzicami z dwójką dzieci, wzrosną o 44%. Wielkości dochodów rodzin z trójką dzieci poprawią się o 22%, a z dwójką o 11%. Na drugim miejscu pod względem zatrudnienia (około 79 tys.) plasuje się grupa osób, których wynagrodzenie brutto znajduje się w przedziale od 2921,80 zł do 3895,72 zł. W takich rodzinach budżet osób wychowujących czwórkę dzieci wzrośnie o 29%, trójkę – o 15%, a dwójkę – o 7%. Budżet samotnego rodzica wychowującego dwójkę dzieci wzrośnie o 19%. Jest to realne wsparcie, które trafi do tych rodzin.

Analizując wzrost wielkości dochodów rodzin w poszczególnych przedziałach wynagrodzeń, można jednak odnieść wrażenie, że dla banków atrakcyjne pod względem kredytowania będą rodziny od 3–4 grupy wynagrodzeń (tam, gdzie średni dochód na rodzinę wyniesie ponad 1000 zł). Rodziny z pierwszych dwóch grup, mimo że wsparcie przez nie otrzymane będzie stosunkowo największe, nadal będą miały za niskie dochody, aby stać się atrakcyjnym kredytobiorcą dla banku. Z kolei gospodarstwa domowe z grup o najwyższych wynagrodzeniach mają już na tyle wysokie dochody, że również bez świadczeń pochodzących z programu „Rodzina 500+” są już pożądanym klientem dla banków. Zatem sytuacja kredytowa najbar-

Tabela 4. Zmiany wielkości dochodów gospodarstw domowych w województwie podkarpackim pod wpływem programu „Rodzina 500+” wg przedziałów wynagrodzeń (w zł)

Przedział od 1480 do 1500										Przedział od 1500,01 do 1947,86				
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2		
Dochód na rodzinę bez 500+	2980	2980	2980	1490	3448	3448	3448	1724	3448	3448	3448	1724		
Program 500+	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000		
Dochód na rodzinę z 500+	3480	3980	4980	2490	3948	4448	5448	2724	3948	4448	5448	2724		
Dochód na osobę bez 500+	745	596	497	497	862	690	575	575	862	690	575	575		
Dochód na osobę z 500+	870	796	830	830	987	890	908	908	987	890	908	908		
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	17	34	67	67	15	29	58	58	15	29	58	58		
Przedział od 1947,87 do 2610,13										Przedział od 2610,14 do 2921,79				
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2		
Dochód na rodzinę bez 500+	4558	4558	4558	2279	5532	5532	5532	2766	5532	5532	5532	2766		
Program 500+	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000		
Dochód na rodzinę z 500+	5058	5558	6558	3279	6032	6532	7532	3766	6032	6532	7532	3766		
Dochód na osobę bez 500+	1140	912	760	760	1383	1106	922	922	1383	1106	922	922		
Dochód na osobę z 500+	1265	1112	1093	1093	1508	1306	1255	1255	1508	1306	1255	1255		
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	11	22	44	44	9	18	36	36	9	18	36	36		
Przedział od 2921,80 do 3895,72										Przedział od 3895,73 do 4869,65				
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2		
Dochód na rodzinę bez 500+	6818	6818	6818	3409	8765	8765	8765	4383	8765	8765	8765	4383		
Program 500+	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000	500	1000	2000	1000		
Dochód na rodzinę z 500+	7318	7818	8818	4409	9265	9765	10765	5383	9265	9765	10765	5383		
Dochód na osobę bez 500+	1704	1364	1136	1136	2191	1753	1461	1461	2191	1753	1461	1461		
Dochód na osobę z 500+	1829	1564	1470	1470	2316	1953	1794	1794	2316	1953	1794	1794		
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	7	15	29	29	6	11	23	23	6	11	23	23		

Tabela 4 cd.

Przedział od 4869,66 do 5843,58							Przedział od 5843,59 do 6817,51						
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	
Dochód na rodzinę bez 500+	10 713	10 713	10 713	5 357	12 661	12 661	12 661	5 357	12 661	12 661	12 661	6 331	
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	
Dochód na rodzinę z 500+	11 213	11 713	12 713	6 357	13 161	13 661	14 661	6 357	13 161	13 661	14 661	7 331	
Dochód na osobę bez 500+	2 678	2 143	1 786	1 786	3 165	2 532	2 110	1 786	3 165	2 532	2 110	2 110	
Dochód na osobę z 500+	2 803	2 343	2 119	2 119	3 290	2 732	2 444	2 119	3 290	2 732	2 444	2 444	
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	5	9	19	19	4	8	16	19	4	8	16	16	
Przedział od 6817,52 do 7791,44							Przedział od 7791,45 do 8765,37						
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	
Dochód na rodzinę bez 500+	14 609	14 609	14 609	7 304	16 557	16 557	16 557	7 304	16 557	16 557	16 557	8 278	
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	
Dochód na rodzinę z 500+	15 109	15 609	16 609	8 305	17 057	17 557	18 557	8 305	17 057	17 557	18 557	9 278	
Dochód na osobę bez 500+	3 652	2 922	2 435	2 435	4 139	3 311	2 759	2 435	4 139	3 311	2 759	2 759	
Dochód na osobę z 500+	3 777	3 122	2 768	2 768	4 264	3 511	3 093	2 768	4 264	3 511	3 093	3 093	
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	3	7	14	14	3	6	12	14	3	6	12	12	
Przedział od 8765,38 do 9739,30							Przedział od 9739,31 do 10 713,23						
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	
Dochód na rodzinę bez 500+	18 505	18 505	18 505	9 252	20 453	20 453	20 453	9 252	20 453	20 453	20 453	10 226	
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	
Dochód na rodzinę z 500+	19 005	19 505	20 505	10 252	20 953	21 453	22 453	10 252	20 953	21 453	22 453	11 226	
Dochód na osobę bez 500+	4 626	3 701	3 084	3 084	5 113	4 091	3 409	3 084	5 113	4 091	3 409	3 409	
Dochód na osobę z 500+	4 751	3 901	3 417	3 417	5 238	4 291	3 742	3 417	5 238	4 291	3 742	3 742	
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	3	5	11	11	2	5	10	11	2	5	10	10	

Przedział od 10 713,24 do 11 687,16						Przedział od 11 687,17 do 20 000						
	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2	2+2	2+3	2+4	1+2
Dochód na rodzinę bez 500+	22 400	22 400	22 400	11 200	31 687	31 687	31 687	15 844	31 687	31 687	31 687	15 844
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000	500	1 000	2 000	1 000
Dochód na rodzinę z 500+	22 900	23 400	24 400	12 200	32 187	32 687	33 687	16 844	32 187	32 687	33 687	16 844
Dochód na osobę bez 500+	5 600	4 480	3 733	3 733	7 922	6 337	5 281	5 281	7 922	6 337	5 281	5 281
Dochód na osobę z 500+	5 725	4 680	4 067	4 067	8 047	6 537	5 615	5 615	8 047	6 537	5 615	5 615
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	2	4	9	9	2	3	6	6	2	3	6	6
Przedział od 20 000,01 do 25 000												
	2+2	2+3	2+4	1+2								
Dochód na rodzinę bez 500+	45 000	45 000	45 000	22 500								
Program 500+	500	1 000	2 000	1 000								
Dochód na rodzinę z 500+	45 500	46 000	47 000	23 500								
Dochód na osobę bez 500+	11 250	9 000	7 500	7 500								
Dochód na osobę z 500+	11 375	9 200	7 833	7 833								
Wzrost średniej wielkości dochodu (%)	1	2	4	4								

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Zatrudnieni według wysokości..., op. cit.* (dostęp: 13.05.2016).

dziej zmieni się w gospodarstwach domowych zakwalifikowanych do średnich przedziałów i tam dodatkowa zdolność kredytowa pozwoli np. na przeseregowanie danych rodzin z grupy klientów o niskiej zdolności kredytowej do grupy o średniej zdolności kredytowej.

Dodatkowy dochód gospodarstw domowych z przedziałów o najniższych wynagrodzeniach może być z kolei atrakcyjny dla sektora parabankowego, który udziela pożyczek osobom gorzej uposażonym, zwłaszcza, że część najbiedniejszych gospodarstw domowych jest już prawdopodobnie klientami tego sektora i znajduje się w bazach instytucji parabankowych. Przyzwyczajenie gospodarstw domowych do korzystania z usług instytucji parabankowych może spowodować, że nawet te gospodarstwa domowe, których zdolność kredytowa zwiększy się na tyle, że będą mogły otrzymać kredyt bankowy, mogą w dalszym ciągu pozostać klientami parabanków.

3. ZMIANY ZDOLNOŚCI KREDYTOWEJ GOSPODARSTW DOMOWYCH

Wzrost wielkości budżetów domowych powinien przełożyć się na wzrost ich zdolności kredytowej, jeśli banki zgodzą się zaliczyć dodatkowe świadczenia do wielkości dochodów. Łagodzenie wymogów stawianych przez banki przed kredytobiorcami sprzyja zaciąganiu kredytów konsumpcyjnych²⁹. Z punktu widzenia określenia dodatkowej zdolności kredytowej kluczowym zagadnieniem jest przyjrzenie się wytycznym określającym poziom bezpiecznego zadłużenia gospodarstw domowych³⁰. Podstawową miarą przyjętą w analizie jest wskaźnik DtI, wyznaczany jako relacja miesięcznych wydatków związanych z obsługą zobowiązań kredytowych do wielkości miesięcznego dochodu netto. Pozwala on określić, jaką część wielkości swoich dochodów gospodarstwo domowe przeznacza na spłatę zadłużenia. Komisja Nadzoru Finansowego w Rekomendacji T z 2010 roku w trosce o ograniczenie sytuacji, w których klienci banków zadłużają się nadmiernie, wprowadziła limit na ten wskaźnik³¹. Ustalono wtedy, że maksymalny poziom tego wskaźnika powinien wynosić 50% dla klientów detalicznych, których wielkość dochodów nie przekra-

---

²⁹ S. Flejterski, D. Świecka (red.), *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 391.

³⁰ Opis sposobów definiowania nadmiernego zadłużenia, jego przyczyn i skutków można znaleźć m.in. w pracach: J. Adamek, *Determinanty nadmiernego zadłużenia – perspektywa pośrednika mikrofinansowego*, [w:] G. Łukasik, H. Zadora (red.), *Finanse – problemy – decyzje*, część 2, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nr 198, Katowice 2014, s. 173–182; B. Świecka, *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin Warszawa 2008; B. Świecka, *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny, skutki, przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009.

³¹ M. Zaleska, *Banki i inne instytucje kredytowe*, [w:] Zaleska M. (red.), *Bankowość*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 46–48.

cza średniego poziomu w gospodarce, oraz 65% dla pozostałych kredytobiorców³². Nowelizacja Rekomendacji T z 2013 r. uelastyczniła to rozwiązanie i obecnie banki indywidualnie określają adaptowalną wartość wskaźnika³³.

Inną możliwością określenia bezpiecznego poziomu, do którego mogą zadłużać się gospodarstwa domowe, jest odwołanie się do posiadania przez nie buforu dochodowego. Przez bufor dochodowy rozumie się różnicę pomiędzy bieżącymi dochodami gospodarstw domowych a ich wydatkami na podstawowe potrzeby oraz obsługę zadłużenia. Ujemny bufor dochodowy oznacza zatem nadmierne zadłużenie i niezdolność gospodarstw domowych do finansowania z bieżących dochodów kosztów obsługi zadłużenia³⁴ lub do sfinansowania swoich najpotrzebniejszych potrzeb³⁵.

Pomimo zmian w Rekomendacji T, wielkości ustalone w jej pierwotnej wersji można uznać za wyznaczające standardy bezpiecznego zadłużania się gospodarstw domowych. Przy przyjęciu progu bezpieczeństwa 50% lub 65% i przy przekształceniu wzoru na wskaźnik DtI można wyznaczyć wielkość bezpiecznego zadłużenia dla gospodarstw domowych przy określonym progu dochodu. W podobny sposób można odwrócić równanie określające wielkość buforu dochodowego tak, aby przy określonych wielkościach dochodów wyznaczyć maksymalny poziom zadłużenia dla gospodarstw domowych, przy którym bufor ten będzie przyjmował jeszcze wartości dodatnie.

W tabelach 5 i 6 przedstawiono poziom zdolności kredytowej, z punktu widzenia posiadania przez gospodarstwa domowe buforu dochodowego oraz rekomendowanego przez KNF w 2010 r. maksymalnego wskaźnika DtI, na jakie mogą sobie pozwolić gospodarstwa domowe w województwie podkarpackim po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” w dwóch wariantach: w pierwszym, przy założeniu, że gospodarstwa domowe nie miały do tej pory żadnego zadłużenia i cały dodatkowy dochód powiększa ich zdolność kredytową, oraz w drugim, przy założeniu, że gospodarstwa domowe mają dotychczasowe zadłużenie równe wielkości średniego zadłużenia w Polsce. Bu-

³² KNF, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2010, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja%20T_tcm75-18474.pdf (dostęp: 6.05.2016). Zapis ten był mocno krytykowany przez środowisko bankowe i uważany za wymóg hamujący rozwój polityki kredytowej banków (K. Waliszewski, *Pośrednictwo kredytowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 134). Powszechnie uważa się, że spowodował on odpływ klientów z sektora bankowego do parabankowego.

³³ KNF, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2013b, https://www.knf.gov.pl/Images/RekomendacjaT_tcm75-33586.pdf (dostęp: 6.05.2016).

³⁴ Ujemny bufor dochodowy posiadany przez gospodarstwo domowe nie zawsze oznacza, że nie będzie ono spłacać swojego zadłużenia, bowiem jego spłata może zostać sfinansowana z wcześniej zgromadzonych oszczędności lub sprzedaży majątku. Może być on jednak traktowany jako sygnał ostrzegawczy przed problemami z przyszłą spłatą zadłużenia i dlatego ma wartość prognostyczną (zob. S. Zajączkowski, D., Żochowski, *Obciążenia gospodarstw domowych spłatami długu: rozkłady i stress testy – na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych GUS*, „Materiały i Studia” 2007, Zeszyt nr 221, NBP, Warszawa, s. 25).

³⁵ *Ibidem*.

for dochodowy został wyznaczony jako różnica pomiędzy, wykorzystywaną już wcześniej, średnią wielkością dochodów netto gospodarstw domowych w województwie podkarpackim a rozmiarami miesięcznych wydatków na podstawowe potrzeby dla rodzin 2+2 i 2+3 w województwie podkarpackim w 2014 r., publikowanymi przez IPISS jako wielkości określające minimum miesięcznej egzystencji tych rodzin³⁶. Przy kalkulacjach związanych ze wskaźnikiem DtI przyjęto współczynnik 0,5, gdyż taką maksymalną wielkość tego wskaźnika wykorzystuje się do obliczeń dopuszczalnego zadłużenia w przypadku rodzin o poziomie dochodu nieprzekraczającym wielkości średniego krajowego wynagrodzenia. W wariantcie II obliczeń, uwzględniającym poziom dotychczasowego zadłużenia, wykorzystano współczynnik korygujący, wyznaczony na podstawie danych z Diagnozy Społecznej 2015, obrazujących stan i skalę zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce³⁷.

Tabela 5. Zmiany zdolności kredytowej gospodarstw domowych w województwie podkarpackim pod wpływem programu „Rodzina 500+” (Wariant I – założenie o braku dotychczasowego zadłużenia, w zł)

Model rodziny	2+2	2+3
Dochód netto bez 500+	3 294	3 294
Dochód netto z 500+	3 794	4 294
Wydatki na podstawowe potrzeby rodziny	1 759	2 106
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg bufor dochodowy bez 500+	1 536	1 188
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg bufor dochodowy z 500+	2 036	2 188
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg DtI bez 500+	1 647	1 647
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg DtI z 500+	1 897	2 147
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg buforu dochodowego (%)	33	84
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg DtI (%)	15	30

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 38), IPISS, *Wysokość minimum egzystencji...*, op. cit.

Dane zaprezentowane w tabeli 5 wskazują na to, że gospodarstwa domowe z województwa podkarpackiego z dwójką dzieci po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” będą mogły pozwolić sobie na zadłużenie, które będzie oznaczać miesięczne spłaty w wysokości 2036 zł, a dla rodzin z trójką dzieci w wysokości 2188 zł.

³⁶ IPISS, *Wysokość minimum egzystencji*, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (dostęp: 30.04.2016).

³⁷ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 59–61.

Dopuszczalny poziom zadłużenia taki, aby wskaźnik DtI nie przekroczył 0,5 po wprowadzeniu programu, wyniesie 1018 zł w rodzinach z dwójką dzieci i 1094 zł w rodzinach z trójką dzieci. Średnio rodziny z dwójką dzieci będą mogły zwiększyć swoje zadłużenie o 33%, a dla rodzin z trójką dzieci oznacza wzrost dopuszczalnego zadłużenia aż o 84%, aby jednak nie dopuścić do jego nadmiernego wzrostu dodatkowy wzrost zadłużenia nie powinien być większy niż 15% w rodzinach z dwójką dzieci i 30% w rodzinach z trójką dzieci.

Warto jeszcze zauważyć, że bez wsparcia programu zdolność kredytowa mierzona buforem dochodowym jest mniejsza w rodzinach 2+3 niż w rodzinach 2+2, co wynika z wyższych koniecznych wydatków na utrzymanie rodziny. Rodziny z trójką dzieci mają otrzymać jednak wyższe świadczenie i ten dodatkowy wzrost wielkości dochodu będzie dla nich na tyle znaczący, że ich zdolność kredytowa będzie wyższa niż rodzin z dwójką dzieci. Wskaźnik DtI w swojej specyfice nie uwzględnia liczby osób na utrzymaniu w rodzinie i dlatego zdolność kredytowa mierzona jego dopuszczalnym poziomem dla rodzin 2+2 i 2+3 jest taka sama przed dodatkowym wsparciem wynikającym z programu, a będzie wyższa dla rodzin 2+3 po pozyskaniu dodatkowych świadczeń ze względu na wyższy dochód tych rodzin.

W tabeli 6 przedstawione zostały wyliczenia zdolności kredytowej gospodarstw domowych z założeniem, że gospodarstwa te mają już pewne zobowiązania, które muszą spłacać³⁸. Do oszacowania wielkości tych zobowiązań wykorzystano dane dotyczące zadłużenia z Diagnozy Społecznej, zgodnie z którymi 40% zadłużonych gospodarstw domowych przeznacza na spłatę swojego zadłużenia od 10% do 20% wielkości miesięcznych dochodów, a 28% zadłużonych gospodarstw przeznacza na spłatę zobowiązań do 10% wielkości dochodów³⁹. Zatem dla pierwszej grupy przyjęto współczynnik korygujący na poziomie 15% wielkości dochodów netto, a dla drugiej – 5% wielkości dochodów netto.

Zgodnie z przedstawionymi wyliczeniami po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” bufor dochodowy dla gospodarstw domowych z dwójką dzieci będzie dodani, jeśli miesięczne wydatki na zadłużenie nie przekroczą kwoty 1871 zł w rodzinach, których dotychczasowe wydatki na obsługę długu stanowią średnio 5% ich dochodów, i 1541 zł w rodzinach, które dotąd wydawały 15% swoich dochodów na obsługę długu. Dodatkowe pieniądze otrzymane w ramach programu oznaczają dla tych rodzin możliwość zwiększenia swojego zadłużenia kolejno o 36% i 48%. Aby nie przekroczyć dopuszczalnego poziomu wskaźnika DtI, gospodarstwa domowe z dwójką dzieci mogą teraz zadłużyć się na kwotę, która generuje miesięczne wy-

³⁸ Łączna kwota zaległych płatności mieszkańców województwa podkarpackiego na koniec 2014 roku wyniosła 1,15 mld zł, a średnie zaległe zadłużenie klienta podwyższonego ryzyka to 15 766 zł (zob. BIGInfoMonitor, *InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka. Polskie regiony*, styczeń 2015, s. 45).

³⁹ J. Czapinowski, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 59–61.

datki o maksymalnej wartości 1732 zł, jeśli ich wydatki na obsługę dotychczasowego zadłużenia wynosiły 5% (17% wzrost możliwości zadłużania się) lub 1403 zł, jeśli ich wydatki na obsługę dotychczasowego zadłużenia wynosiły 15% (wzrost możliwości zadłużania się o 22%).

Tabela 6. Zmiany zdolności kredytowej gospodarstw domowych w województwie podkarpackim pod wpływem programu „Rodzina 500+” (Wariant II – z przyjęciem współczynnika korygującego określającego poziom dotychczasowego zadłużenia, w zł)

Model rodziny	2+2		2+3	
Współczynnik korygujący	0,05	0,15	0,05	0,15
Dochód netto bez 500+	3 294	3 294	3 294	3 294
Dochód netto z 500+	3 794	3 794	4 294	4 294
Wydatki na podstawowe potrzeby rodziny	1 759	1 759	2106	2106
Wydatki na dotychczasowe zadłużenie	165	494	165	494
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg bufor dochodowy bez 500+	1 371	1 041	1 024	694
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg bufor dochodowy z 500+	1 871	1 541	2 024	1 694
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg DtI bez 500+	1 482	1 153	1 482	1 153
Dopuszczalny poziom zadłużenia wg DtI z 500+	1 732	1 403	1 982	1 653
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg buforu dochodowego (%)	36	48	98	144
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg DtI (%)	17	22	34	43

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 59–61., IPISS, *Wysokość minimum egzystencji...*, op. cit.

W rodzinach obciążonych długiem z trójką dzieci odczuwalny wzrost zdolności kredytowej jest największy. Rodziny, które wydają na obsługę swojego zadłużenia 5% wartości dochodów, mają obecnie bufor dochodowy o wartości 1024 zł, a rodziny z 15% kosztami zadłużenia – tylko 694 zł. Po wprowadzeniu programu rodzina z wydatkami na obsługę zadłużenia rzędu 5% będzie mogła pozwolić sobie na kredyty i pożyczki, które wymagają miesięcznej spłaty na poziomie 2024 zł, a rodzina z wyższym dotychczasowym obciążeniem długiem – na 1694 zł. Wzrost zdolności kredytowej liczony w ten sposób jest bardzo duży, rośnie ona odpowiednio o 98% i 144%. Dopuszczalny dodatkowy poziom zadłużenia wyliczany według wskaźnika DtI w rodzinach z dwójką dzieci wyniesie 17% przy niższym dotychczasowym zadłużeniu i 22% przy wyższym zadłużeniu, natomiast w rodzinach 2+3 wyliczony wzrost zdolności kredytowej wyniesie odpowiednio: 34% i 43%.

Podobnie jak w wariancie bez dotychczasowego zadłużenia gospodarstw domowych, również i w tym przypadku dopuszczalny poziom zadłużenia według buforu dochodowego przed zmianami jest niższy w rodzinach z trójką dzieci, ale po uzyskaniu świadczenia z programu „Rodzina 500+” sytuacja zmieni się i będzie on dla tych rodzin wyższy. Również, zgodnie z wskaźnikiem DtI, rodziny z trójką dzieci po wprowadzeniu programu będą mieć wyższą zdolność kredytową od rodzin z dwójką dzieci, przy tym samym procentowym obciążeniu dochodów kosztem spłat dotychczasowych zobowiązań. Z kolei, porównując zmiany zdolności kredytowej tego samego modelu rodziny przy różnym poziomie dotychczasowego obciążenia długiem, można zauważyć większy procentowy wzrost zdolności kredytowej rodzin bardziej zadłużonych, przy oczywiście mniejszej miesięcznej sumie pieniędzy, którą te rodziny mogą wydać na obsługę swoich zobowiązań.

Jeszcze innym sposobem wyznaczania dopuszczalnego, bezpiecznego poziomu zadłużenia gospodarstw domowych jest odwołanie się do zasady 28/36, która zaleca stosowanie następujących reguł:

- ❖ 28% DtI, tzw. *front ratio*, czyli kredytobiorca powinien na raty kredytu hipotecznego oraz dodatkowe koszty mieszkaniowe przeznaczać w sumie nie więcej niż 28% swoich dochodów,
- ❖ 36% DtI, tzw. *back ratio*, czyli wydatki na obsługę wszystkich typów zadłużenia w sumie nie powinny przekraczać 36% miesięcznych dochodów.

W Stanach Zjednoczonych uważa się, że wskaźnik DtI na poziomie 36% oznacza zbliżające się problemy ze spłatą długu, a jeśli sięgnie on 50% to jest to sytuacja alarmowa, zwiastująca poważne kłopoty finansowe. W tabeli 7 przedstawiono wyliczenia zmian dopuszczalnego poziomu zadłużenia gospodarstw domowych w województwie podkarpackim zgodnie z zasadą 28/3. Obliczenia prowadzone były w dwóch wariantach, pierwszym zakładającym, że gospodarstwa domowe nie miały do tej pory żadnego zadłużenia, i drugim, przyjmującym średni poziom zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce.

Rodzina z dwójką czy trójką dzieci, która nie ma żadnych długów, może sobie teraz pozwolić na kredyt hipoteczny, który oznacza maksymalną miesięczną ratę w wysokości 922 zł, a po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” kwota ta wzrośnie o 15% w rodzinach z dwójką dzieci i wyniesie 1062 zł oraz o 30% w rodzinach z trójką dzieci i wyniesie 1186 zł. O taki sam procent zwiększy się zdolność tych gospodarstw domowych do zwiększenia zadłużenia z tytułu wszelkiego rodzaju kredytów i pożyczek, przy czym rodziny 2+2 będą mogły pozwolić sobie teraz na ratę z tytułu całości zadłużenia 1366 zł zamiast 1186 zł, a rodziny 2+3 odpowiednio – na kwotę 1546 zł zamiast 1186 zł.

Zdolność kredytowa gospodarstw domowych już zadłużonych zwiększy się bardziej. W rodzinach 2+2, w których koszty zadłużenia sięgają 5% ich wielkości dochodów, nastąpi poprawa zdolności kredytowej o 18% w odniesieniu do kredytów hipotecznych i wszystkich rodzajów kredytów i pożyczek, a tam gdzie miesięczne

wydatki na zadłużenie sięgają 15% wielkości dochodów nastąpi wzrost zdolności do zaciągania kredytów hipotecznych o 33% i o 26% zdolności do zaciągania wszystkich rodzajów kredytów i pożyczek. W rodzinach 2+3 o mniejszym obciążeniu długiem dopuszczalny poziom zadłużenia z tytułu kredytów hipotecznych wzrośnie o 37%, a z tytułu całego zadłużania o 35%. Rodziny bardziej zadłużone odnotują wzrost zdolności do zaciągania kredytów hipotecznych o 65% i 52% wzrost zdolności do zaciągania wszystkich typów kredytów i pożyczek.

Tabela 7. Zmiany zdolności kredytowej gospodarstw domowych w województwie podkarpackim pod wpływem programu „Rodzina 500+” zgodnie z zasadą 28/36 (w zł)

Model rodziny	Brak zadłużenia		Średni poziom zadłużenia			
	2+2	2+3	2+2	2+3	2+2	2+3
Dochód netto bez 500+	3 294	3 294	3 294	3 294	3 294	3 294
Dochód netto z 500+	3 794	4 294	3 794	4 294	3 794	4 294
Współczynnik korygujący	0	0	0,05	0,05	0,15	0,15
Wydatki na dotychczasowe zadłużenie	0	0	165	165	494	494
28% DtI bez 500+	922	922	758	758	428	428
28% DtI z 500+	1 062	1 202	898	1 038	568	708
36% DtI bez 500+	1 186	1 186	1 021	1 021	692	692
36% DtI z 500+	1 366	1 546	1 201	1 381	872	1 052
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg 28% DtI (%)	15	30	18	37	33	65
Wzrost dopuszczalnego poziomu zadłużenia wg 36% DtI (%)	15	30	18	35	26	52

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 38.

4. STRUKTURA ZOBOWIĄZAŃ GOSPODARSTW DOMOWYCH

Zwiększona zdolność kredytowa gospodarstw domowych prawdopodobnie przełoży się na większą liczbę zaciąganych przez nie zobowiązań. W analizie potencjalnych zmian dotyczących zobowiązań gospodarstw domowych ważny jest nie tylko poziom dotychczasowego zadłużenia, ale i jego cel, a także ciężar spłaty, jaki gospodarstwa domowe odczuwają. Na podstawie połączenia informacji o ciężarze spłat z celem zaciągniętego zobowiązania możliwe jest przeprowadzenie dekompozycji

zadłużenia i dekompozycji spłat. Są to często różne wielkości, co wynika z różnych terminów, na jakie zaciągane są zobowiązania i od wysokości oprocentowania⁴⁰. W tabeli 8 przedstawiono strukturę zobowiązań gospodarstw domowych w Polsce w zależności od celu zadłużenia, a także udział poszczególnych celów w całkowitym budżecie spłat zobowiązań.

Tabela 8. Struktura zobowiązań gospodarstw domowych w Polsce i ich spłat w 2015 roku ze względu na cel ich zaciągnięcia

Cel zaciągnięcia zobowiązania	Szacunkowy odsetek całkowitej wielkości zobowiązań przeznaczonych na sfinansowanie wybranego celu	Szacunkowy odsetek całkowitej wielkości spłat zobowiązań przeznaczonych na sfinansowanie wybranego celu
1. Bieżące wydatki konsumpcyjne (np. żywność, odzież, obuwie)	1,6	4,5
2. Stałe opłaty (np. mieszkaniowe)	0,8	1,8
3. Zakup dóbr trwałego użytku	6,1	16,6
4. Zakup domu, zakup mieszkania, wkład do spółdzielni mieszkaniowej	66,5	36,9
5. Remont domu, mieszkania	12,2	17,6
6. Leczenie	1,1	2,4
7. Zakup, dzierżawa narzędzi do pracy (maszyny, wynajem lokalu itd.)	1,2	2,0
8. Wypoczynek	0,8	1,5
9. Zakup papierów wartościowych	0,1	0,2
10. Spłata wcześniejszych długów	2,1	4,4
11. Rozwój własnej działalności gospodarczej	3,2	3,5
12. Kształcenie własne	0,7	0,6
13. Kształcenie dzieci	0,3	0,6
14. Zabezpieczenie przyszłości dzieci	0,4	0,9
15. Inne cele	3,0	6,5

Źródło: J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 73.

⁴⁰ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna...*, op. cit., s. 72.

Największy udział w strukturze zobowiązań (67%) stanowią kredyty i pożyczki zaciągnięte na cele mieszkaniowe, również spłaty na ten cel są największym obciążeniem dla gospodarstw domowych (37%). Fakt, że odsetek wielkości spłat jest tu dużo niższy od odsetka wielkości zobowiązań, wynika z długich terminów, na jakie zaciągane są kredyty mieszkaniowe. Można spodziewać się rosnącej roli kredytu na cele mieszkaniowe. Dodatkowa zdolność kredytowa może pozwolić rodzinom ze środków przedziałów wynagrodzeń uzyskać kredyt mieszkaniowy, który dotychczas był dla nich niedostępny.

W następnej kolejności gospodarstwa domowe zadłużają się w celu remontu mieszkania (12%) lub zakupu dóbr trwałego użytku (6%). Te dwa cele stanowią obecnie najczęstszy motyw sięgania po kredyty/pożyczki⁴¹ i można się spodziewać, że na terenach słabiej rozwiniętych, jak np. województwo podkarpackie, dodatkowe dochody i dodatkowa zdolności kredytowa zostanie również wykorzystana w tym celu. Obecnie gospodarstwa domowe przeznaczają na spłatę tych zobowiązań 18% i 17%. Najmniej, bo tylko 0,1%, stanowią zobowiązania zaciągnięte w celu zakupu papierów wartościowych.

Analizując zebrane dane, warto zauważyć, że najbardziej kosztowne są kredyty na bieżące wydatki konsumpcyjne i przeznaczane na spłatę wcześniejszego zadłużenia. Kredyty na żywność, odzież, obuwie, itp. stanowią jedynie 1,6% całkowitej wielkości zobowiązań gospodarstw domowych, ale gospodarstwa domowe przeznaczają na ich spłatę aż 4,5% wszystkich spłat. Podobnie zadłużenie na poczet wcześniej zaciągniętych kredytów i pożyczek stanowi 2,5% wszystkich zaciągniętych zobowiązań, a na ich spłatę przeznaczanych jest 4,4% całej kwoty spłat. Kredyty na wydatki konsumpcyjne i spłatę zaległych zobowiązań są często udziałem grup najbiedniejszych, a fakt istnienia zaległych zobowiązań wynika często z błędów popełnianych przez słabo wyedukowane gospodarstwa domowe⁴², takich jak chociażby koncentrowanie się na teraźniejszości, a pomijanie konsekwencji zadłużenia w przyszłym okresie⁴³.

Dostęp do kredytów mieszkaniowych w dużym stopniu determinuje korzystanie z innych typów kredytów⁴⁴. Przy analizie wpływu programu „Rodzina 500+” na zdolność kredytową gospodarstw domowych i strukturę ich zobowiązań warto zwrócić jeszcze uwagę na zapisy Rekomendacji S⁴⁵, która, obok opisywanej wcze-

⁴¹ *Ibidem*, s. 73.

⁴² J.Y. Campbell, *Household Finance*, „Journal of Finance” 2006, 61(4); L. Wang, W. Lu, N. Malhotra, *Demographics, attitude, personality and credit card features correlate with credit card debt: A view from China*, „Journal of Economic Psychology” 2011, 32(1).

⁴³ B. Świecka, M. Koziński, *Rola perspektywy czasowej...*, *op. cit.*

⁴⁴ G. Wałęga, *Zmiany w polityce kredytowej banków a zadłużenie polskich gospodarstw domowych*, „Konsumpcja i Rozwój” 2015, 1(40), s. 50.

⁴⁵ KNF, *Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Warszawa 2013a, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja_S_18_06_2013._tcm75-34880.pdf (dostęp: 6.05.2016).

śniej Rekomendacji T⁴⁶, jest jedną z głównych rekomendacji Komisji Nadzoru Finansowego dotyczących udzielania kredytów przez banki. Zgodnie z Rekomendacją S do wyznaczania poziomu dochodów w analizie zdolności kredytowej banki powinny brać pod uwagę tylko te świadczenia, które mają charakter stały w całym okresie kredytowania. Świadczenia z programu wypłaca się do czasu osiągnięcia przez dziecko pełnoletniości, czyli maksymalnie przez 18 lat, podczas gdy kredyty hipoteczne często udzielane są na 20–30 lat. Zupełnie inaczej wygląda perspektywa jeśli chodzi o kredyty gotówkowe. Tutaj należy się spodziewać wzrostu dostępności takich kredytów. Zatem podsumowując można stwierdzić, że po wprowadzeniu programu może nastąpić zmiana struktury zadłużenia gospodarstw domowych, zwiększy się liczba zaciąganych kredytów gotówkowych przy niezmiennym poziomie kredytów mieszkaniowych.

Bardziej liberalne od banków są firmy parabankowe⁴⁷, które uwzględniają w swoich kalkulacjach każdy rodzaj dochodu i tutaj można przyjąć, że będą one skłonne udzielać kredytów rodzinom, w których znaczna część dochodu pochodzi ze świadczeń programu. Ponieważ instytucje parabankowe udzielają zwykle pożyczek na małe kwoty i krótkie terminy, to raczej nie będą to pieniądze przeznaczone na zakup mieszkania. Potwierdza to wcześniejszy wniosek dotyczący prawdopodobnych zmian w strukturze zadłużenia.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza pokazała możliwe zmiany wielkości dochodów i poziomu zdolności kredytowej, jakie mogą zajść pod wpływem programu „Rodzina 500+” na terenach słabo rozwiniętych gospodarczo na przykładzie województwa podkarpackiego. W prowadzonych badaniach posługiwano się w dużym stopniu wielkościami zagregowanymi, co jest wadą takiego rozwiązania. Niemniej jednak sposób kalkulacji stanowi swego rodzaju propozycję dla instytucji finansowych, która może znaleźć zastosowanie pod warunkiem zgromadzenia przez nie odpowiedniej ilości danych. Analiza zgromadzonego materiału pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Świadczenia otrzymywane przez rodziny w ramach programu „Rodzina 500+” mogą zwiększyć atrakcyjność gospodarstw domowych dla banków jako potencjalnych kredytobiorców. Wsparcie to ma charakter regularny i dodatkowe dochody, pomimo że nie są wysokie, to są uważane za stabilne. Może to spowodować, że banki przychylnie spojrzą na świadczenia wypłacane przez państwo.

⁴⁶ KNF, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk...*, op. cit..

⁴⁷ PwC, *Rynek firm pożyczkowych w Polsce*, 2013, <http://www.pwc.pl/pl/publikacje/2013/rynek-firm-pozyczkowych-w-polsce.html> (dostęp: 6.05.2016).

Jeśli banki zdecydują się na potraktowanie dodatkowych świadczeń otrzymywanych przez gospodarstwa domowe w ramach programu „Rodzina 500+” jako elementów dochodu i uwzględnią je przy wyznaczaniu zdolności kredytowej swoich klientów, to taki wzrost wielkości dochodów przełoży się na wzrost zdolności kredytowej i zwiększoną aktywność gospodarstw domowych na rynku instytucji finansowych.

2. Gospodarstwa domowe o najtrudniejszej sytuacji materialnej otrzymają największe wsparcie w ramach programu „Rodzina 500+”, równocześnie należy zauważyć, że są to rodziny, które ponoszą największe koszty spłaty zobowiązań. Największy procentowy wzrost zdolności kredytowej będzie w tych rodzinach, które miały najgorszą sytuację wyjściową, czyli z dużą liczbą dzieci i już zadłużonych. W rodzinach z trójką dzieci zdolność kredytowa wzrośnie bardziej niż w rodzinach z dwójką dzieci. W rodzinach z większym dotychczasowym obciążeniem długiem zdolność kredytowa będzie wyższa.
3. Pomimo procentowego największego wzrostu zdolności kredytowej w rodzinach najbiedniejszych, całkowita zdolność kredytowa gospodarstw domowych należących do najniższych przedziałów wynagrodzeń ciągle jeszcze nie będzie na tyle wysoka, aby stały się one atrakcyjnymi klientami dla banków. Dopiero gospodarstwa z kolejnych grup zwiększą swoją zdolność na tyle, że będą mogły pozwolić sobie na zaciągnięcie kredytów konsumpcyjnych, jeszcze z kolejnych – na kredyty mieszkaniowe.
4. Banki mogą nie zdecydować się na wliczanie dodatkowych świadczeń z programu do zdolności kredytowej wyliczanej na poczet kredytów hipotecznych, ale prawdopodobnie zdecydują się na ten krok w odniesieniu do kredytów gotówkowych. Zmieni to strukturę zadłużenia, wzrośnie liczba udzielanych kredytów gotówkowych wszelkiego typu, przy stałej liczbie udzielanych kredytów mieszkaniowych.

W tej sytuacji niezwykle istotna staje się analiza zagrożeń, wynikających z ewentualnego nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych. Zarówno gospodarstwa domowe jak i banki powinny we własnym interesie przestrzegać norm ostrożnościowych oraz wszelkich wytycznych określających granice bezpiecznego zadłużania się. Nawet w sytuacji, kiedy kredyt jest dostępny dla klienta, to powinien on zastanowić się nad tym, czy jego spłata nie będzie zbyt dużym obciążeniem dla budżetu rodziny. Podobnie banki powinny podchodzić ostrożnie do udzielania kredytów i nawet, jeśli regulacje nadzorcze nie ograniczają możliwości jego przyznania, to za każdym razem powinna zostać przeprowadzona indywidualna kalkulacja ryzyka kredytowego.

Streszczenie

Głównym celem artykułu było pokazanie wpływu programu „Rodzina 500+” na wzrost wielkości dochodów, zdolności kredytowej i strukturę zadłużenia gospodarstw domowych na terenach słabo rozwiniętych gospodarczo. Jako przykład uboższego regionu wybrano województwo podkarpackie, a w badaniach wykorzystano dane statystyczne dotyczące dochodów, wydatków oraz zadłużenia gospodarstw domowych dla tego województwa oraz dla całego kraju. Praca zawiera propozycję sposobu kalkulacji wpływu programu „Rodzina 500+” na wzrost zdolności kredytowej, która może zostać zaadaptowana przez instytucje finansowe, jednocześnie stanowi głos w dyskusji na temat konsekwencji wprowadzenia tego programu.

Słowa kluczowe: finanse gospodarstw domowych, konsumpcja, zadłużenie, zdolność kredytowa

Abstract

The main objective of the article was to show the impact of the “Family 500+” programme on increase of income level, credit rating and a debt structure of households in economically underdeveloped regions. As the example of the underdeveloped region Podkarpackie voivodeship was used, while in the research statistical data concerning income, expenditures and debt of households for this voivodeship and whole country were used. The article contains a proposition of a calculation method of the “Family 500+” programme impact on the increase of credit rating, that could be adapted by financial institutions, simultaneously being a voice in a discussion about consequences of the programme’s introduction.

Key words: household finance, consumption, household debt, credit rating

Bibliografia

- Adamek J., *Determinanty nadmiernego zadłużenia – perspektywa pośrednika mikrofinansowego*, [w:] G. Łukasik, H. Zadora (red.), *Finanse – problemy – decyzje*, część 2, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nr 198, Katowice 2014.
- Ajzen I., *The theory of planned behaviour*, [w:] P.A.M. Lange, A.W. Kruglanski, E.T. Higgins (red.), *Handbook of theories of social psychology*, Sage, London 2012.
- Ando A., Modigliani F., *The „Life Cycle” Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests*, „American Economic Review” 1963, 1(53).

- Becker G.S., *A theory of the allocation of time*, „Economic Journal” 1965, 75(229).
- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia. Mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2000.
- Białowolski P., *Zadłużenie polskich gospodarstw domowych – zagrożenie czy szansa?*, Ekspertyza EAPN Polska, www.eapn.org.pl/expert/ (dostęp: 27.04.2016).
- BIGInfoMonitor, *InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka. Polskie regiony*, styczeń 2015.
- Bywalec Cz., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C. H. Beck, Warszawa 2010.
- Campbell J.Y., *Household Finance*, „Journal of Finance” 2006, 61(4), 1553–1604.
- Carbo S., Gardener E., Molyneux P., *Financial Exclusion*, Palgrave Macmillan, London 2005.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2015.
- Eurostat, *2014 GDP per capita in 276 EU regions*, 2016, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7192292/1-26022016-AP-EN.pdf/602b34e8-abba-439e-b555-4c3cb1dbbe6e> (dostęp: 6.05.2016).
- European Commission, *Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion*, EC Report VC/2006/0183, Brussels 2008.
- Fatula D., *Oszczędności gospodarstw domowych w świetle teorii wyboru i użyteczności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, 543.
- Festinger L., *A theory of social comparison processes*, „Human relations” 1954, 7(2).
- Flejterski S., Świecka D. (red.), *Elementy finansów i bankowości*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Fondeville N., Özdemir E., Ward T., *Financial Exclusion in the EU. New Evidence from the EU-SILC Special Module*, European Commission, Research Note 3, Brussels 2010.
- Friedman M., *A Theory of the Consumption Function*, Princeton University Press, Princeton, 1957.
- Garbarski L., *Zachowania nabywców*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001.
- Gębski Ł., *Nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych – problem finansowo-prawny czy społeczny?*, „Gospodarka Narodowa” 2013, 4(260).
- Goffman E., *The Presentation of Self in Everyday Life*, Doubleday, New York 1956.
- GUS, *Gospodarstwa domowe wyposażone w niektóre przedmioty trwałego użytkownika*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-879/warunki-zy-cia-2013-1162> (dostęp: 11.05.2016).
- GUS, *Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-879/praca-dochody-ludnosci-2013-1526> (dostęp: 14.05.2016).
- GUS, *Zatrudnieni według wysokości wynagrodzenia brutto za październik 2014 r.*, <http://rzeszow.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/wojewodztwo-879/praca-dochody-ludnosci-2013-1526> (dostęp: 13.05.2016).
- Hall R.E., Taylor J.B., *Makroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

- IPiSS, *Wysokość minimum egzystencji*, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (dostęp: 30.04.2016).
- Koziński M., *Psychospołeczne czynniki zadłużania się*, „Opuscula Sociologica” 2012, 2.
- KNF, *Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Warszawa 2013a, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja_S_18_06_2013._tcm75-34880.pdf (dostęp: 6.05.2016).
- KNF, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2010, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja%20T_tcm75-18474.pdf (dostęp: 6.05.2016).
- KNF, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2013b, https://www.knf.gov.pl/Images/RekomendacjaT_tcm75-33586.pdf (dostęp: 6.05.2016).
- Lea S., Webley P., Levine R.M., *The economic psychology of consumer debt*, „Journal of Economic Psychology” 1993, 14 (1).
- Miazga A., Teisseyre P., Wnuk M., *Jak zadziała program „Rodzina 500 Plus”? Sprawdzamy, kto, gdzie i ile zyska*, 2016, <https://www.mojapolis.pl/articles/art/500plus/> (dostęp: 27.04.2016).
- Modigliani F., Brumberg R., *Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data*, [w:] K.K. Kurihara (red.), *Post-Keynesian Economics*, New Brunswick, N. J. Rutgers University Press, 1954.
- Mitton L., *Financial inclusion in the UK: Review of Policy and Practice*, University of Kent, Kent 2008.
- Moja Polis, <https://www.mojapolis.pl/pointers/map/1919/> (dostęp: 27.04.2016).
- Myers D.G., Twenge J.M., *Social psychology*, McGraw-Hill, New York 2013.
- O’Sullivan A., Sheffrin S.M., Perez S.J., *Macroeconomics. Principles, Applications, and Tools*, Prentice Hall, 2012.
- Piekut M., *Zróżnicowanie konsumpcji w biednych i bogatych gospodarstwach domowych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 2009, 73.
- PwC, *Rynek firm pożyczkowych w Polsce*, 2013, <http://www.pwc.pl/pl/publikacje/2013/rynek-firm-pozyczkowych-w-polsce.html> (dostęp: 6.05.2016).
- Romer D., *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Rudnicki L., *Zachowania rynkowe nabywców. Mechanizmy i uwarunkowania*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004.
- Rytelewska G., Huszczonek E., *Zmiany w popycie na kredyt gospodarstw domowych*, „Materiały i Studia” 2004, Zeszyt nr 172.
- Szpringer W., *Spółeczna odpowiedzialność banków. Między ochroną konsumenta a ostrożnością społeczną*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009.
- Świecka B., *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa 2008.

- Świecka B., Koziński M., *Rola perspektywy czasowej w zadłużeniu gospodarstw domowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu”, 2014, 34(823).
- Świecka B., *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny, skutki, przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa 2009.
- Varian H.R., *Mikroekonomia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997.
- Waliszewski K., *Pośrednictwo kredytowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Wałęga G., *Determinanty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w świetle wybranych teorii konsumpcji*, [w:] Z. Dach (red.), *Otoczenie ekonomiczne a zachowania podmiotów rynkowych*, PTE, Kraków 2010.
- Wałęga G., *Zmiany w polityce kredytowej banków a zadłużenie polskich gospodarstw domowych*, „Konsumpcja i rozwój” 2015, 1(40).
- Wang L., Lu W., Malhotra N., *Demographics, attitude, personality and credit card features correlate with credit card debt: A view from China*, „Journal of Economic Psychology” 2011, 32(1).
- World Bank, *Banking the Poor*, Washington 2009.
- Zajączkowski S., Żochowski D., *Obciążenia gospodarstw domowych splatami długu: rozkłady i stress testy – na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych GUS*, „Materiały i Studia” 2007, Zeszyt nr 221.
- Zalega T., *Konsumpcja. Determinanty, teorie i modele*, PWE, Warszawa 2012.
- Zaleska M., *Banki i inne instytucje kredytowe*, [w:] M. Zaleska (red.), *Bankowość*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2013.